

Kogu riigireformimise paatose asemel tuleks mõelda kainelt ja keskenduda tuumikülesannetele, kirjutab riigikontrolör **Janar Holm**.

Riigireformimise mullist pär

Elu on näidanud, et mida suuremad on sõnad, seda udusemaks jäävad paraku nende taga konkreetsed eesmärgid, tegevused ja nende omavaheline seos. Nii on juhtunud ka sõnaga «riigireform». Pealegi näib, et Eestis on igapäev oma riigireform: rahandusministeeriumi koordineeritav riigireform, riigikogu probleemkomisjoni riigireform või siis Riigireformi Sihtasutuse riigireform.

Vahepeal tundus, et isegi keskvalitsuse iga tavalist enesekorralduslikku mõtet on võimalik esitada riigireformi pähe. Samas, riigireformi mõiste hoomamatus jätab petliku mulje, nagu tegeldaks selle reformi nime all ka inimeste päriseluprobleemidega. Ehk siiski lõpetaks selguse huvides «riigireformi» sõnasildi kasutamise ja räägiks hoopis konkreetsetest muredest, mis vajavad lahendamist? Ja mitte vaid ei räägiks, vaid ka lahendaks neid?

Olen aeg-ajalt Eesti eri paigus eri taustaga kaaskodanikelt küsinud, mida nad riigilt ootavad. Need vastused võib kokku võtta nii: inimesed ootavad, et riik annaks olevikule ja tuleviku suhtes kindlustunde ning aitaks neid siis, kui nad ei tule ise oma muredega toime. Ning muul ajal ei segaks. Et oleks lapsele koht lasteaias, et kooliharidus oleks kvaliteetne ja maailmas konkurentsivõimeline, et tervis oleks korras ja arst abiks, kui teda vaja on – siis, kui haigus on veel ravitav.

Et oleks võimalik end töös väärrikat tasu saades teostada ja ühiskonda panustada. Et elukaare viimases osas ei peaks tundma kitsust ja et lahkuda saaks väärikalt, mitte oodates surma selleks, et säästa lähedasi, kelle elu võib olla täielikult ruineeritud, sest nad on sunnitud omaenda elust ja tööst loobuma, hooldades kedagi 24/7. Ja nii edasi.

Inimestel on küllap ükskõik, kas nende igapäevaste elumurede lahendamist nimetatakse riigireformiks või kuidagi teisti. Või kas üldse kuidagi nimetatakse. Inimesed ootavad tulemust, tegelikku tulemust, mis oleks tunda nende elus.

See viib põhiküsimuseni: mis on riigi ülesanded ning mida ja millisel tasemel peaks riik inimestele pakkuma ja millest loobuma? Kus peab riik sekkuma ning kus ta ei tohiks segada?

Esimese sammuna tuleks selgeks saada, millega riik peab tegelema, millega ta võib tegelda, kui ressursi tuumikülesannetest üle jääb, ning millega tegelemine tuleb lõpetada. Ma ei pea silmas taas mingit kampaania korras tohtu dokumendi koostamist. Lihtsalt iga valdkonna eest vastutaja peaks vaatama regulaarselt peeglist ja tegema oma ettepanekud poliitilistele otsustajatele. Ja seejärel võetak vastu otsused. See on pidev

tegevus, mis korrigeeriks ülesandeid vastavalt muutujatele: ajale, oludele, vajadustele ja võimalustele.

On vaja ka vaadata, millised ülesanded oleks otstarbekas üldse ära anda erasektorile ja mida on võimalik tellida erasektorist – seda muudugi tingimusel, et tulemus on parema kvaliteediga ja soodsam, kui riiklik süsteem ise suudaks pakkuda.

Kõike ja kõikjal riigis võrdsetl hästi teha ei ole niikuinii jõukohane, ükskõik kui efektiivseks me süsteemi ka ei muudaks. Tuleb teha valikuid, mis paraku ongi keerulised, ning kasvatada võimet öelda ei. Praegu tundub, et igas ahjus hoitakse parasjagu nii palju tulid, et majas torud ära ei külmuks, kuid ühtegi tuba niimoodi soojaks ei küta.

Kui küsida, kas me kasutame 40,2 protsenti oma SKTst (OECD 2015. aasta andmed) valitsussektoris mõistlikult või mitte, siis nii vastuse kui ka lahendused saaksime just riigi ülesandeid täpsustades-määratledes. Oluline on, et riik oleks fookustatud reaalelu probleemidele, jõukohane pida ja õiglase.

Teame edasilükatud ja lahendamata probleemidest tervishoius, hariduses, sotsiaalhoolekandes, pensionisüsteemis jm. Riigikontrol on aastaid oma auditites nendele tähelepanu juhtinud. Ei saa ka öelda, et midagi ei tehta – tehakse, näiteks ülelele tehti olulisi muudatusi pensionisüsteemis. Kuid tihti tehakse midagi vaid poolikult, ajutist leevendust pakkudes. Nii nagu traadiga elektrikorgi parandamine ei lahenda probleeme elektrisüsteemis, ei ole võimalik lahendada ka riigi süsteemseid probleeme üksnes plaastri pealepanekuga kohtadele, kus pinged esimesena välja löövad. Plaaster võib muudugi mõnel juhul ka aidata, kuid mitte väga kaua.

Riigi põhiülesannete asjus tege mist vajavad otsused on enamasti ebapopulaarsed, mõju saabub pikema aja jooksul, lähemas vaates need pigem viivad kui toovad valijate häält, pigem toovad kulusid ning võtavad raha ja aega. Olen kaugel mõttest, et vajalike otsuste puhul on võimalik leida konsensus. Selle saavutamata taha ei tohiks aga otsustamine jääda. Otsustamine vajab ka selgroogu, mitte kapituleerumist mõne hääleka huvirühma manipulatsioonide või üles köetud massihüsteeria ees.

Olnuks väga hea, kui kogemustega ettevõtjatest, juristidest, akadeemilise maailma esindajatest ja teistest ekspertidest koosnev Riigireformi Sihtasutuse survegrupp oleks otsustajatele just riigi põhi-probleemide juures oma nõu ja jõuga appi tulnud. Sihtasutuse materjalides on aga nenditud: «Avalike vahendite efektiivseks kasutamiseks ja kokkuhoiuks on kohane edaspidi kontsentreeruda liksaks avaliku võimu organisatioo-

3 mõtet

- Olnuks hea, kui Riigireformi Sihtasutuse survegrupp oleks otsustajatele just riigi põhiprobleemide juures oma nõu ja jõuga appi tulnud.
- Paraku on just riigi palgal olevate inimeste hulk saanud kohati riigireformi olemuse põhitunnuseks, omamoodi kinnisideeks. Aga protsentidel ei ole hinge, mõnes käsitluses ka riigi heaks töötavatel inimestel mitte.
- Kui suudame inimestele anda kindlustunnet päriseluprobleemide lahendamise kaudu, võib sel olla meie ühiskonna arengule suurem tõukejõud, kui oskame esmapilgul arvata.

ni korrastamisele ja tõhustamisele ka suure kulumääraga valdkondade, nagu sotsiaalkaitse, tervishoiu ja hariduse ümberkorraldamisele. Need teemad kuuluvad nn tavapäraste poliitiliste otsuste valdkonda, mistõttu Riigireformi Sihtasutus nende teemade suhtes ettepanekuid ei tee.»

Paraku vajame enim ideid ja otsuseid just nendes suure ühiskondliku mõjuga ja rahaliselt kulukates valdkondades, mille sihtasutus on kõrvale jätnud. Just riigi põhiülesandeid puudutava arutelu algatamine ja sellest tõukuvate ettepanekute koondamine oleks sihtasutuse sõnastatud eesmärkide saavutamisele aidanud kaasa küllap märksa enam kui keskendumine kitsalt avaliku võimu organisatsioonile, riigiparaadi suurusele, mõnele toimimise detailile või mõttemõlgutamisele riigiõiguslikel teemadel.

Ootustest põhiülesannete täitmisele sõltub kõige rohkem ka riigi teenistuses olivate hulk: kui palju ja milliste oskuste ning teadmistega inimesi on vaja, et neid ülesandeid täita. Kus neid on üle ja kus puudu. Sisulises arutelus riigi ülesannete üle saab vastamisi panna vajadused, võimalused ja ressursid.

Mis puudutab kitsalt riigiparaati, siis oleks arukas keskenduda väga konkreetsetele programmidele.

Paraku on just riigi palgal olevate inimeste hulk saanud kohati riigireformi olemuse põhitunnuseks, omamoodi kinnisideeks. Aga protsentidel ei ole hinge, mõnes käsitluses ka riigi heaks töötavatel inimestel mitte. Subjekti hingetus ja riigi põhiülesannetesse süvenemisest hoidumine annab võimaluse ilma igasuguse sisulise käsitluseta öelda, et 10, 20, 30, 50 või mõni muu protsent tuleks vikatiga maha võtta.

Loomulikult saab kogu lootuse üles ehitada sellele, et kui pool kär-

vida, siis kärpimata jäänud 50 protsenti peab ajapuudusel tegelema kõige olulisemate ja pakilisemate küsimustega. Arvan sarnaselt Riigireformi Sihtasutuse nõukogu liikme Alar Karisega, et asjatu on loota, justkui hüljatakse niimoodi tarbetud tegevused ja asutaks ajapuudusel tegelema vaid olulisega.

Vastupidi, ilma põhiülesandeid käsitlemata ja korrastamata, lõpetamata väikese mõjuga või üldse mõtetuid tegevusi, võib juhtuda, et vikatitöö järel veel alles jäänud riigiteenijad jätkavad just põhjendamatuid ja mõttetuid tegevusi ning võtmetööd ikkagi kannatavad. Ja need, kes tegelevad asjadega, mis on ka tegelikult olulised, satuvad veelgi suurema koormuse alla, olles juba ka praegu üle koormatud.

Jah, kahanev rahvastik ja soov raha mõistlikult kasutada nõuavad meilt riigi palgal olevate inimeste hulga korrigeerimist. Kuid põlvpükstest välja kasvanud 100-aastase riigina võiksime seda teha läbimõeldult, mitte huupi rapsides. Väiksemat kärpimist saab ja tuleb teha jooksva töö käigus. Soovides aga suurusjärkude võrra optimeerimist, ei ole nn tavapäraste poliitiliste otsuste maailma paigutatud valdkondade käsitlemisest pääsu, just seal on põhiline inimjõud ja raha.

Samas mõistan, miks need, kes alati armastavad rääkida riigiparaadi kärpimise vajadusest, lisavad kohe, et loomulikult ei mõtle me siinkohal õpetajaid, arste, politseinikke, päästjaid jts. Nii käibki avalikus ruumis põhiline jutt enamasti ikka ministeeriumiametnikest, keda on täistööajale taandatud 132 000 avaliku sektori töötaja hulgast kokku vaid umbes 2500 ehk alla kahe protsendi.

Lisaks näitab praktika, et poliittasand eelistab heisata küll mingi loosungi – näiteks kärbime inimeste arvu 1000 võrra –, kuid ei tahta otsustada, milliste funktsioonide täitmine tuleks sellega seoses samuti ära lõpetada. Otsustamise vastust ei taheta võtta, sest see mõjub reitingule. Nii on ka kvooditabelite järgi inimeste vähendamine delegeeritud n-ö tanki pandud asutustele, kes peavad siis ise mõtlema, kuidas ülesandeid edasi täita, sest kohustusi ju ei vähendata.

Tegelikult oleks õige, kui otsused, millisel määral ja mida riik tagab, tehtaks poliitilisel tasandil, lükkamata seda otsust n-ö allpoolle. Vastavusse tuleb viia ootused, eraldatav raha ja inimjõud ning tulemus. Kui ikka mingiks funktsiooniks, mille toimimist soovitakse, raha ei anta või inimesi ei ole, siis ei saa seda ka täita. Või siis saab neid ülesandeid täita vaid sel määral, milleks on raha ja inimesi.

Seda võiks meele pidada ka need, kelle põhitöö paistab olevat olla kõige vastu, mis siinsel Euroopa ääremaal tekitaks ja hoiaks mingitki majandustegevust ja aren-

iselu juurde

gut. Samas ei takista majandusarengu vastu töötamine paraku neidsamu inimesi nõudlikult ja süüdistavalt näitamast näpuga riigile, et too ei taga neile seda, teist või kolmandat.

Loomulikult tuleb pidavalt tegelda ka riigi keskaparaadi korrastamisega ning sellel ebaefektiivsust ja mõttetust iga päev välja juurida. Näiteks on kindlasti vaja korrastada asutuste kihti, mis ametite, inspeksioonide ja sihtasutustena täidavad ministeeriumi põhiülesandeid. Hinnata kõike allasutuste funktsioonide vajalikkust ning poliitikakujundamise funktsioonid koondada ministeeriumisse. See väldiks ka saba-liputab-koera-olukorda.

Nagu on soovitanud ka Riigireformi Sihtasutus, tuleks koostada selline halduskoormuse vähendamise kava, mis ka tegelikkuses toimiks. Olen sama meelt ka õigus-kantsler Ülle Madisega, kes tõi hiljutisel konverentsil riigikogus välja, et suure sammu saame astuda otsekohe ja kuludeta, kui kõik ebavajalik igal tasandil tegemata jätta. Sellel saab jõuda väga lihtsalt, küsides endalt, kas midagi olulist juhtub, kui ma seda või teist ei tee, aruannet ei kirjuta, paberit ei nõua, liigutust ei tee. Ja kui ei juhtu midagi olulist, saabki tegevusest loobuda.

Bürokraatia kõrval on teinegi ühiskonna ressursse raiskav palju räägitud probleem vohav põhjendamatu õigusloome. Eks ole huvitav muidugi kuulata ülereguleerituse ja seadusloome vohamise üle kurtmist valitsuse ja riigikogu liikmetelt. Kes neid detailsete regulatsioonide pakke ja seaduseelnõusid siis toodab ning vastu võtab? Kellel on võimalik need tagasi lükata? Näiteks ülelele võttis riigikogu vastu 12 seadust.

Seadus peaks kaitsma või edendama teatavaid väärtusi ja põhimõtteid, andma üldise raami. Seaduses ei ole mõtet minna detailidesse, need tuleb jätta rakendusaktidesse, mis peaks samuti olema mõistuspärase ja keskenduma vaid hädavajalikule. Kahtlemata leidub valdkondi, kus väga täpne reguleerimine on vajalik, kuid suuremalt jaolt tuleks lähtuda heast tavast, mõistlikust lähenemisest, terve mõistusest.

See eeldab muidugi, et inimesed ise on valmis mõistlikult kokku leppima ehk mõistavad, et ka kodanikul endal on vastutus iseenda ja riigi käekäigu eest. Justiitsministeeriumi avaliku õiguse talituse juhataja Ilmar Pärnamägi kirjutas Postimehes alles nädala eest, et 2/3 Eestis kehtivatest seadustest reguleerib ühel või teisel moel järelevalvet. Ei riigiega erasektorit tohiks lõpmatu järelevalve, kontrollimise ja auditeerimisega surnuks kurnata, vaid rohkem usaldada.

Tähtis on, et justiitsministeerium võtaks ka sisulise rolli õigus-

loome ohjeldamisel. Muide, kõik võimalused seda teha on tal olnud ka seni. Ka riigikogu liikmetel on alati iga eelnõu ja eelnõu sätte puhul olnud võimalik küsida, kas seda on vaja.

Ja üldse, ikka ja jälle tuleks küsida, kas kõigeaeg on vaja ja jõukohane tegelda. Hakates uue teemaga tegelema, kui eelmine on lõpetamata, pudistame oma tähelepanu ja ressursi sõltumata sellest, kas tegemist on süsteemse probleemi või ühekordse projektiga.

Riigireformi arengusuundade väljatöötamiseks moodustatud riigikogu probleemkomisjon on ette valmistanud riigikogu otsuse eelnõu riigireformi ja hea halduse põhialuste kohta. Selle kohta võib kriitikat öelda, et liiga üldine, kuid hea seegi. Oleks sümpaatne, kui riigikogu jõuaks enne koosseisu volituste lõppemist selle vaid kaheksast punktist koosneva dokumendi ühise kavatsuse margina heaks kiita.

Agaga seegi, et valimistejärgsel ajal jaguks uute imepärase ja kulukate mõtete ning lahenduste probleemide otsimise kõrval tähelepanu ja raha ka aastaid lahendust oodanud pärisprobleemidele, et vähemalt mõni neist ära lahendada.

Põhiülesannete asjus oleks aga oluline, et valimistejärgsel ajal jaguks uute imepärase ja kulukate mõtete ning lahenduste probleemide otsimise kõrval tähelepanu ja raha ka aastaid lahendust oodanud pärisprobleemidele, et vähemalt mõni neist ära lahendada.

Tahtmatus või suutmatus tagada riigi tuumikülesannete täitmine toidab ühiskonnas ebakindlust. Ebakindlus on aga kõige parem toetepinnas umbusule, pettumusele, kibestumusele, vihale, äärmuslusele. Kui aga suudame inimestele anda kindlustunnet päriseluprobleemide lahendamise kaudu, võib sel olla meie ühiskonna arengule suurem tõukejõud, kui oskame esmapilgul arvata.

Tasub mees pidada värske siseministri Katri Raigi intervjuud ERRi portaalis detsembri alguses, kus ta kirjeldas, kuidas läks riigikogu ees ÜRO ränderaamistiku teemal kokku kutsutud meelevaldusel rahva sekka ja küsis malbe häälega kõige kõvemini kisanud protestijalt, kes tema meeskolleegide näo ees rusikaga vehkis: «Mis teil mureks on?»

Ja vastus ei olnud, et mees kardab, kuidas kohe-kohe tulevad miljonid võõramaalased üle piiri. Ei, see meelevaldaja hakkas esimese asjana rääkima hoopis sellest, et pension on väike. Ja kõneldes kümnekonna inimesega samal miitingul, võttis pool siseministriga kohe jutuks igapäevase toimetuleku, sotsiaalabi, pensioni, kooli.

Riigireformist ei rääkinud keegi.

Viimasel ajal on teinud meelega kurvaks, kui halvad tööandjad me oma poliitikutele oleme olnud. Konstruktivistest kriitikast on saanud sõim ja isiklikud ähvardused, kirjutab **Marleen Pedjasaar**.

Kes armastab poliitiku?

11

NÄDALAT VALIMISTENI

Kui minu tööandja teeks minust illustratsiooni, kus ma olen metafoorselt võlla tõmmatud, siis ausalt öeldes paneksin kohe järgmisel päeval lahkumisavalduse lauale.

SAMAS SARJAS

Agu Uudelepp «Mis on katki, kui riik on katki», PM 7.12

Martin Mölder «Võit, mis näeb välja nagu kaotus», PM 30.11

Evelyn Sepp ««Õiglase kaubanduse» hind Eesti poliitikas», PM 23.11

Neeme Korv «Uued erakonnad ja «riikline kord»», PM 16.11

Anna Põld «Kuidas valija teavitamisest saab reklaam?», PM 9.11

Autor on lõpetanud Tartu Ülikooli (riigiteadused) ja kaitsnud magistriskraadi hariduse juhtimises (Tallinna Ülikool). Eesti Vabariigi poliitilise ja argumenteerimiskoolitaja.

Vahel tundub, et poliitiku amet on nagu mõni jube haigus. Aga mitte selline, mis inimestes kaastunnet ärataks, vaid pigem selline, mille suhtes kaaskodanikel empaatiat napib – näiteks alkoholism. Et natuke nagu on kahju, aga samas ta on ju ise süüdi, et sellise tee valis, ja küllap naudib seda ka.

Poliitikute üle tehakse nalja (sõbralikult ja vähem sõbralikult), uuritakse nende eraelu ja peresuheteid, jälgitakse nende käitumist. Ei saa seista tervisliku eluviisi eest, ise samal ajal suitsu tehes või burgerit süües. Ei saa mõista lihtsa inimese muresid, kui su vanemad on kõrgelt haritud eliit. Ei saa kõnelda pereväärtustest, kui abielus on olnud libastumisi.

Olen sageli mõelnud, kui palju lihtsam oleks paljudel tippoliitikas tegutsevatel nutikatel inimestel minna erasektorisse, kus nende isik ja elu oleks vähem luubi all, nii mõnigi (inimlik) eksimus jääks märkamata ja, olgem ausad, ka palgasumma lagi oleks paljudel juhtudel kõrgemal.

Poliitikas osalemine peaks olema normaalne osa elust. Alati ei pea poliitikas osalemine tähendama parteipoliitikat. Erineval viisil kaasa rääkida saab vabariiklastes või lihtsalt julgelt sõna võttes, seadusloomesse saab panustada avalikus sektoris töötades. Isegi annetamine on nii mõneski mõttes poliitiline tegevus – sõnum, et ühte või teist valdkonda tuleks toetada või et üks või teine teema on oluline.

Selligipoolest on praegune demokraatlik ühiskonnakorraldus enamasti üles ehitatud esindusdemokraatia põhimõtetele: kuna kõik korraga kõigis küsimustes kaasa rääkida ei saa, valime endi hulgast inimesed, kes meid esindavad. Põhiseaduslik võim aga kuulub ja jääb rahvale – me oleme valitud poliitikute tööandjad ehk ülemused.

Viimasel ajal on teinud meelega kurvaks, kui halvad tööandjad me oma poliitikutele oleme ol-

nud. Konstruktivistest kriitikast on saanud sõim ja isiklikud ähvardused. Kui minu tööandja teeks minust illustratsiooni, kus ma olen metafoorselt võlla tõmmatud (vihje rändeleppevastasele meelevaldusele), siis ausalt öeldes paneksin kohe järgmisel päeval lahkumisavalduse lauale.

Aktsiisitoetus, kellegi kehvast inglise keele oskusest või maksupoliitilistest vaadetest inspireeritud satiiri pole mõtet mainidagi – seda ajab internetis üle ääre. Osa on mõistagi naljakas ja ilmselt poliitikas väga kaugele ei jõua, kui liialt solvuda, ent suur osa sellest on lihtsalt pahatahtlik ja labane.

Mida rohkem soppa kellegi pihta loopida, seda immuunsemaks see keegi muutub ning tulemuseks ongi terasmeestest poliitikud, keda miski ei kõiguta, miski ei huvita, kellele midagi külge ei jää ja kelle huulil on alati kramplik naeratus ning triiksärgil pole ühtegi plekki. See ei ole aga see, mida me näha tahame. Me tahame näha inimlikkust, ise seda samal ajal poliitikutele paradoksaalsel kombel ära võttes.

Enda identiteeti on lihtne määratleda millelegi vastandudes. Millegi vastu olla on palju kergem, kui olla millegi pooll. Olla millegi vastu tähendab anda ära vastutus, kuna tingimata ei pea pakkuma positiivset stsenaariumit – saab lihtsalt öelda, et see, mida teised pakuvad, mulle ei meeldi.

Võib-olla seetõttu on avalikus arutelus palju negatiivset ja isegi professionaalset poliitikutel on lihtsam öelda, et nad on erilised, sest nad ei ole nagu nende konkurendid, selle asemel et näidata oma erilist head ideede kaudu. Vastandumist tõukab tagant viha ja frustratsioon, mis annavad jõudu. Millegi pooll olemine tähendab sageli rahulolu, aga rahulolu ei mobiliseeri paraku tegutsema – ei too tänavale, ei pane kiidusõnu jagama.

Valimisteni on jäänud veel kaks ja pool kuud. Soovin südamest jõudu neile, kes on võtnud ette kandideerida ja teevad seda sellepärast, et meie elu paremaks muuta. Aitäh, et tegutsete, arutate, vaidlete, analüüsitate ja mõtlete, kuidas teha nõnda, et Eesti oleks tore koht elamiseks. Avaldagem siis toetust headele ideedele ja südamega inimestele nii valimiskasti juures kui vahepealsel ajal, et ka nende jaoks ei raueks.

LUGEJA KIRI

Eesti rahvas reisima!

Sõbraliku koosseisestemise lahendus on ilmavaade, kus me näeme eliidi manipulatsioonid läbi ja ei allu neile. See tähendab, et me ei seo järgalt ja üks-üheselt EKREt ja rahvuslust/konservatismi, reformikaid ja majandusedu jne. Vaadeldagem endale sobivaid väärtusi ja tõekspidamisi parteidest lahus.

Destruktiivne on see, kuidas me alateadlikult valime poole ja lõhestume, olles kerge saak valimistel.

Kuidas olukorda parandada? Reisimist ja uute kogemuste omandamist tuleks igal võimalusel soodustada, sest see aitaks vähendada maailmavaatelist lõhesid. Esiteks võiks kasutada katuseraha eest luua rahastu, mis hakkaks välja loosima reise inimestele, kellel pole vii-

mase 25, 20, 15 või ka 10 aasta jooksul olnud Eestist võimalik välja reisida. Kõikide lennureiside check-in'id jätvavad andmebaasidesse märke maha ja kui kodanikul puudub märke pikema aja jooksul, siis saab ta loosimises osaleda. Süsteem võiks olla selline, et iga viis aastat annab ühe loosimises osalemise võimaluse.

OLEV VAHER
Vabaerakond